

Sümegei György

MAROSÁN GYULA: ÉLET TÖRTÉNELMI RÉSZLETE, 1956

Föltehető, hogy az 1956-os forradalom leverése utáni menekülthullámban viszonylag sok képzőművész hagyta el az országot, noha pontos adatunk nincs. Az emigrálásnak indoka lehetett az is, hogy az írók, színészek nyelvi kötöttségéhez képest a képzőművészet kifejezőeszközei egyetemesek, tehát az érvényesülés és beilleszkedés gyorsabb eredményekkel kecsegtethette a festőket, grafikusokat. Az ország elhagyásának erős motivációja: a forradalomban való aktív részvétel miatt a megtorlástól való félelem illetve a szabadság vágya. Az 1950-es évek elejének agresszív szocreáljától, egyáltalán a művészet fölött Damoklész kardjaként fenyegető politikai elvárásoktól szabadulni akarás leginkább az elvont, az absztrakt művészet képviselőit jellemezte. Marosán Gyula (1915–2003) ez utóbbi típushoz tartozott. Ám ő feleségével, Bazsó Sarolta festőművésszel együtt intenzíven átélte a forradalmat: jelen volt a Kossuth téri sortűznél, a Bem-szobornál, a Kilián laktanyánál. „Vándoroltam egyik helyről a másikra. A Körúton kezdtek felszedni a követet, a Jókai téren már halottak voltak eltemetve. [...] Miközben jártam a várost, ahol lehetett, rajzoltam.”¹ Marosán azon kevés képzőművészek közé tartozott, akik a helyszíni élményeiket, friss benyomásaikat, a legfontosabb látvány-együtteseket *in situ* igyekeztek rögzíteni skicceken, rajzvázlatokon, nyilván a későbbi fölhasználhatás tervével. Ám a forradalom leverése, az orosz hadsereg agressziója után a házaspár számára szinte természetes volt az emigrálás: „Mi már rég terveztük a lelépést. Semmi jót nem várhattunk, hogy a művészet rendes útra tér. Mivel mi absztrakt, vagyis forradalmi festők voltunk, nem remélhettük, hogy jobbra fordul nekünk.”

1956. november 21-én elhagyták az országot, és emigrálásuk történetét Marosán Gyula még több évtized múltán is pontosan föl tudta idézni, ahogy rajzsorozatokban is hitelesen jelenítette meg forradalmi és emigrálási emlékeit. Az intenzíven átélt élmények kikívánkoztak, vizuális formát követeltek. Hiszen nemcsak az országot hagyták maguk mögött, hanem a családjukat, barátaikat s részben a magyar kultúrájukat is. A mondanivaló súlyossága és sokrétősége, az élmények intenzitása általában rajzi, grafikai vagy festménysorozatokban nyert megfogalmazást (például Ambrus Győző, Jakovits József, Jászai Kiss Mária, Kazinczy János Antal, Lux Antal, Nagy Éva, Pázmány István, Szalay Lajos).

Marosán Gyuláék a legtöbb emigránst, összesen 38 ezer főt befogadó Kanadában, Torontóban telepedtek le. A művész alig egy év múlva, 1958 áprilisában megrendezte első kiállítását a Park Galériában: absztrakt festményei mellett forradalmi rajzsorozatot mutatott be. „A magyar művész a forradalom alatti és utáni, felizgatott lelkének és

¹ Idézi SÜMEGEI György: *Kép Szó. Képzőművészek '56-ról*, PolgArt, Budapest, 2004, 31–35. (A Marosántól vett idézetek végig innét valók.)

fantáziájának emlékeit örökítette meg.”² Leon Kossar szerint: „A rajzok visszatükrözik a tankok által elfoglalt utcák harcainak a borzalmát, és a magyar nép hősi cselekedeteit és összefogását a szükség súlyos óráiban.”³ Marosán 35-40 tollrajzot állíthatott ki, amelyeken a forradalom és az emigrálásuk legfontosabb csomópontjait sajátosan egyéni vizuális elem-együttesekkel mutatta be. Forradalmi sorozatát a Magyar Szabadságharcos Szövetség tervezte kiadni – Koroknay Imre könyvtervében –, de végül is a tusrajzok nem jelentek meg önálló kiadványban. Fönmaradt viszont (magántulajdonban) 35 rajza, számozott, A4-es méretű lapokon, borítóba foglalva, tartalomjegyzékkel ellátva „1956 Marosán Élet történelmi részlete” fölirattal. A borítón két, az orosz tankok elleni harcot rögzítő festménye, majd az első lapon a „Vázlatok” fölirat arról árulkodik, hogy a mappába foglalt rajzok a történések lényeges vonásait rögzítik ugyan, de továbbfejlesztésre is alkalmasak, szükség vagy igény esetén akár nagyobb lélegzetű kompozíciók kiindulásul szolgálhatnak. A tartalomjegyzéket négy hangulatteremtő és helyzetjelző, állapotmeghatározó kép vezet be: I. 1956 Budapest: három részletben nyugalmas, békebeli panorámakép, II.: orosz tankok a földült Nagykörúton, III.: fotómontázs síró nőekkel, fegyveres ellenállóval és gyalog, szekéren, teherautón menekülőkkal, IV.: Goya, Delacroix és Picasso festményeiből montírozott képegyüttes. Az első számozott lapon: rohanó, kezében Kossuth-címeres zászlót lobogtató nőalakokkal megjelenített *Szabadság*. 2. lap: *Polgárháború*: nőalakok kétségbeesett harca tankkal, Molotov-koktéllal. A 3–11. lapokon a forradalomban megélt eseményeket dolgozza föl: utcai jelenetben tankok (*Egy utcai jelenet*, 3), a *Körút – és Én* címűn (4) a szétlőtt, földült Nagykörútba rajzolt önarcképe. A *Menekülők* kompozíciója (5) esszenciális képi tömörítvény: balról zászlóval asszonyok, gyerekek, mellettük összetorlódott, egymásra utalt tömeget szögesdrót választja el, és őrtorony figyelmeztet a határookra, a vörös keresztet az autóra pedig a segélyekre, a segélyszállítmányokra utal. A következő lapokon (6–10) arcok, szenvedő, csodálkozó, síró, elszánt és kiszolgáltatott típusai a történelmi időnek. Sajátos arckompozícióként, mintegy lezárásképpen használja, valójában ide idézi a szenvedő arcokat is megemelve *Jean Cocteau* (11) csillagba szőtt, aláírt arcképét: „Drága magyarok, ti csillagok az égitek között – s mindannyian költők a tett tragikus lírája által”. A következő 11 kompozíció (12–21) már az emigrálás elhatározásától a határig, a veszélyes átkelés képes beszámolójáig terjed. Gazdagon megrajzolt enteriőr-részletben, ágyban párnák közt ha-

² Magyar Nők Lapja (Toronto) 1958. május.

³ Leon KOSSAR: *The Pen – Sketched Revolt*, The Telegram 1958. április, 12.

tároz a házaspár emigrálásáról (*Elhatározás*, 12), elhagyják az otthonukat (*Indulás a házunktól*, 13), elbúcsúznak a szülőktől (*Búcsú a szülőktől*, 14), és elindulnak (*Déli pályaudvaron*, 15): „Kimentünk a Déli pályaudvarra azzal az elhatározással, hogy Győrbe utazunk, ott megpihenünk, és másnap megyünk tovább. De másképp alakult: az állomáson a feleségem megkérdezett egy fővasutat, hogy mikor megy holnap reggel vonat Győrbe. Ezt felelte: »Nagyságos asszony, ez a vonat most indul Sopronba«. És benyomott bennünket a vonatba, és elindultunk.” Marosán képregényében rögzíti a győri átszállásukat (*Győri átszállás*, 16), a zsúfolt vasúti kupében önmagukat (*Vasúti kupében*, 17), a soproni megérkezést, szállásukra jutást és az erdészeti kollégiumot, ahol utolsó éjszakájukat töltötték (18–21). A következő tíz fázisrajzon a határon átjutás küzdelmes és minden menekülőbe egész életére szólóan beleégő élményeit fogalmazza meg: konfliktus alakult ki a kísérőjükkal, a határhoz vezetőjükkal (*Nem akar tovább vezetni*, 22), majd továbbindultak (*Lövérék felé*, 23). „Pogánycsehinél mentünk át. [...] Elérkeztünk két hegy közé – az oldalán mentünk – egyszer csak letről kiabálnak, hogy nem arra van a nyiladék. [...] Azután tovább másztuk a hegyet, amely igen síkos volt a fenyő tűleveleitől. [...] A senki földje úgy 10 méter, kőporral van beszórva, ha rálépünk, zörög és nyomot hagy. Egy árokban megpihentünk, ahol jobbra is és balra is őrtorony volt. De mi nem tudtuk, hogy nincsenek benne ávósok. Elhatároztuk, hogy átszaladunk rajta, mert a másik oldalon ott lengett az osztrák zászló. Így nagy félelemben átszaladtunk, és a többiek elkezdtek összecsókolózni” (24–29). Az Ausztriába jutást és ott tartózkodásukat (Sankt Pölten láger, Bécs) négy rajzban beszéli el (30–33), míg a két utolsó kompozíción már a Kanadába áthajózásukat jeleníti meg (34–35).

Marosán Gyula 41 éves elmúlt, amikor átlépte, átfutotta a magyar–osztrák határt. Emigrációban született műveit – köztük a forradalmat és az emigrálását földidézőket is – 38 év múlva állíthatta ki szülővárosában (*Marosán Gyula művészete az emigrációban 1957–1993*, Ernst Múzeum, Budapest). Az 1956-os forradalom vizuális emlékezetét gazdagító Marosán-rajzok sajátos, tudatosan sorozatba rendezett, történeti folyamatot képzőművészeti eszközökkel megörökítő alkotások. Képregényjellegük miatt unikális és pótolhatatlan darabjai 1956 több mint ezerkétszáz művet számláló (virtuális) képtárának.